

Напря́м 3. Трансформаційні процеси в освітньому просторі: психолого-педагогічні аспекти

Professional training of future professionals of agricultural production in conditions of economic challenges

Професійна підготовка майбутніх фахівців аграрного виробництва в умовах економічних викликів

Gorbunova Karine

Litvinchuk Svetlana

Taihrig Katerina

Горбунова Каріне

Літвінчук Світлана

Тайхриб Катерина

Gorbunova K., Litvinchuk S., Taihrig K. Professional training of future professionals of agricultural production in conditions of economic challenges

The article is devoted to the outline of the leading directions of modernization of professional training of specialists of the agricultural sector in modern conditions on the basis of research of laws of development of modern agricultural production and the analysis of questions of the theory of training in higher agrarian school. It is noted that the changes taking place in agricultural education are closely related to the reform of agricultural production - an industry that is in a difficult position. Under such conditions, educational activities in agricultural educational institutions should be aimed at finding effective ways to improve the training of future qualified professionals, ensuring the transformation of educational and cognitive activities of students into professional with a corresponding change in needs, motives, goals.

Key words: *professional training, agricultural education, profession, future specialists technologies., technical disciplines, educational process, innovative.*

Кардинальні зміни, які сьогодні відбуваються в аграрному секторі економіки України, вимагають відповідного кадрового забезпечення, вдосконалення професійного рівня підготовки майбутніх інженерів-механіків в аграрних закладах освіти.

Завдання професійної підготовки та розробки моделі майбутнього спеціаліста розглядають І.А. Зязюн, Л.Г. Коваль, Н.Г. Ничкало, З.О. Решетова, Н.А.Селезньова, Н.Ф. Тализіна, М.І. Шкіль.

Аналіз процесу професійної підготовки майбутніх фахівців в аграрних закладах освіти може бути здійснений після з'ясування ряду питань, які стосуються загальних проблем організації означеної підготовки.

З метою дослідження категорії “професійна підготовка” розглянемо поняття “професія”. “Професія” (від лат. *professio* - оголошую своєю справою) має різні визначення.

Професія людини є джерелом її матеріальної підтримки, суспільства, інструментом чітких дій людини; оволодіння професійними знаннями, є суспільним і культурним обов'язком людини; професія становить особисту цінність індивіда; професія та праця для індивіда є сенсом життя і розвитку; вона дає шанс для самореалізації особистості людини; може виступати у формі вираження гордості та самоповаги; професія людини визначає її місце у поділі праці [1, с.23].

Поняття “професія” може вживатись як синонім “фах”, “спеціальність”.

“Новий тлумачний словник української мови” дає таке визначення: Фах: 1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія, спеціальність, кваліфікація; будь-який вид занять, що є основним засобом до існування.

2. Основна кваліфікація, спеціальність (справа, заняття, в якому хтось виявляє велике вміння, майстерність, хист) [2, с.148].

Професія – це такий вид трудової діяльності, який вимагає певної підготовки і є соціально виправданим джерелом матеріального забезпечення людини [3, с. 23].

Спеціальність (від лат. *species*-рід, вид) – це різновид професійної діяльності, який охоплює порівняно вузьке коло робіт у професійній праці; вид заняття в рамках однієї професії [3, с. 23].

Спеціалізація – це різновид професійної діяльності, який охоплює вузьке коло робіт у професійній праці; вид заняття в рамках однієї спеціальності [3, с. 23].

В українському «Педагогічному словник» визначається дефініція важливого поняття “професійна освіта”.

Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури, невід'ємна складова частина

єдиної системи народної освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь, формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Під професійною освітою розуміють сукупність знань, вмінь і навичок, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником. Сучасна система професійної освіти в Україні охоплює професійно-технічну і вищу освіту.

Зміни, які відбуваються в аграрній освіті, тісно пов'язані з реформуванням сільського господарства – галузі, що знаходиться в складному становищі. За таких умов навчальна діяльність в аграрних закладах освіти повинна бути спрямована на пошук ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, забезпечення трансформування навчально-пізнавальної діяльності студентів у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей. Отже, на сьогоднішній день перед навчальними закладами стоїть завдання постійного пошуку нових форм, шляхів і засобів органічного поєднання професійної підготовки майбутніх фахівців із формуванням у них глибокого наукового світогляду, високої професійної культури, справжньої інтелігентності. Невирішеним залишається питання модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного сектору України в умовах економічних викликів.

Мета дослідження - за результатами дослідження закономірностей розвитку сучасного аграрного виробництва та розробки завдань й аналізу деяких питань теорії навчання, професійної підготовки майбутніх фахівців аграрних закладів освіти, виділено необхідні провідні напрями модернізації означеної підготовки спеціалістів аграрного сектору України в умовах економічних викликів.

Основним джерелом визначення і нагромадження достовірних даних для цього є вивчення стану і перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва, професії та пов'язаних з ними галузей наукового знання. Доцільно виходити з того, що конкретні зміни, які необхідно внести у зміст професійної підготовки майбутнього фахівця, носять принциповий характер і обумовлені процесами, що відбуваються у сфері сільськогосподарського виробництва під впливом новітніх досягнень науки і техніки. Науково-технічні основи професії опосередковуються у процесі навчання змістом конкретних дисциплін. У циклі технічних дисциплін реалізується зміст професійної підготовки майбутнього

інженера-механіка, що відповідає сучасним вимогам аграрного виробництва та відображає необхідний рівень наукових знань.

Процес професійної підготовки починається з формування загального уявлення про професію, розвитку інтересу, спрямованості до професії, потім здійснюється набуття необхідних знань, умінь та навичок, здатності їх реалізувати в конкретних умовах професійної діяльності, формування професійно важливих якостей особистості та позитивного ставлення до обраної спеціальності.

Потреба сільськогосподарського виробництва у спеціалістах сучасного рівня зумовила інтерес до проблеми готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, зокрема до питань змісту, технології формування та діагностики рівня готовності майбутніх інженерів-механіків при вивченні технічних дисциплін.

Слід зазначити, що формування майбутнього фахівця в умовах становлення на селі нових економічних відносин повинно проходити в напрямі більшої універсалізації, здатності молодої людини за необхідності визначити пріоритет своїх знань, умінь і навичок для подальшого їх розширення і поглиблення залежно від спрямування своєї професійної діяльності. Сучасний фахівець повинен володіти уміннями, прийомами і методами впровадження передової технології, забезпечувати оптимальний режим роботи виробничого устаткування, постійно поглиблювати знання з економіки, права, менеджменту, маркетингу, вміти організовувати юридичні відносини з господарствами; мати організаторські здібності, займатися підприємницькою діяльністю, володіти комунікативними якостями в роботі з людьми та економічними підходами до організації господарської діяльності. Таким чином, "...практика поглибленого розподілу праці в сільському господарстві і відповідна їй система підготовки вузькоспеціалізованих працівників себе вичерпала" [4, с.107]. Саме в цьому вчені вбачають причину відчуження сільських працівників від землі, втрату ними самостійності.

Отже, на землі повинні працювати творчі та ініціативні люди, які вміють вирощувати сільськогосподарську продукцію, переробляти та реалізовувати її; це працівники з універсальною професійною підготовкою, які вміло виконують не тільки доручені завдання, а й самостійно приймають рішення з широкого кола питань, поєднуючи в собі функції виконавця, організатора і управлінця. За таких умов викладач не просто передає наукову інформацію, а й забезпечує професійну самореалізацію особистості.

Особливостями навчально-виховного процесу аграрних закладів освіти є їх професійна спрямованість і тісний зв'язок із сільськогосподарським виробництвом та досягненнями науки і техніки в цій галузі. Вивченням таких особливостей та багатьох інших проблем, на нашу думку, має займатися окремий розділ педагогіки, а саме: *аграрна педагогіка*.

У значній мірі зв'язок науки і сільськогосподарського виробництва проявляється при вивченні циклу технічних дисциплін, який забезпечує теоретичну і практичну основу професійного становлення майбутнього інженера-механіка. В сучасних умовах зміст професійної підготовки представляє сукупність дидактично відібраних, систематизованих на основі сучасних наукових положень відповідних наук, сконцентрованих навколо важливих проблем спеціальності. Вивчення курсу технічних дисциплін повинно забезпечити майбутньому фахівцю частку професійної підготовки з отриманням фундаментальних знань, умінь та навичок, що дадуть йому можливість швидко адаптуватися в умовах сільськогосподарського виробництва, котрі постійно змінюються, та ринку праці.

В умовах сучасного сільськогосподарського виробництва знання технічних дисциплін набувають практичного значення у професійній підготовці майбутніх фахівців. Вони спрямовані на "...розробку вивчення загальних принципів, законів використання та методів побудови і функціонування технологічних систем на основі пізнаних властивостей і законів природи для задоволення суспільних потреб, що з'явилися у підвищенні ефективності практичної діяльності людей" [5, с. 28]. Отже, технічні дисципліни включають в себе знання про способи застосування природних і технічних законів з метою досягнення цілей майбутньої професійної діяльності та уміння користуватися ними. Ці знання, уміння та навички мають спрямований практичний характер і безпосередньо пов'язані з професійною підготовкою майбутніх інженерів-механіків в аграрному закладі освіти.

Призначення технічних дисциплін, до яких входять теоретична механіка, опір матеріалів, деталі машин і механізмів та інші навчальні дисципліни, на думку ряду авторів, полягає в тому, що вони є теоретичною базою для вивчення спеціальних дисциплін певного профілю. "Завдання технічних дисциплін у технікумах і вищих закладах освіти, – пише П.І. Ставський, – дати студентам науково-технічні основи певного кола технічних професій" [6, с. 11].

Системний аналіз змісту циклів навчальних дисциплін дає можливість визначити місце і роль дисциплін технічного циклу на схемі-моделі професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків в аграрних закладах освіти (рис. 1).

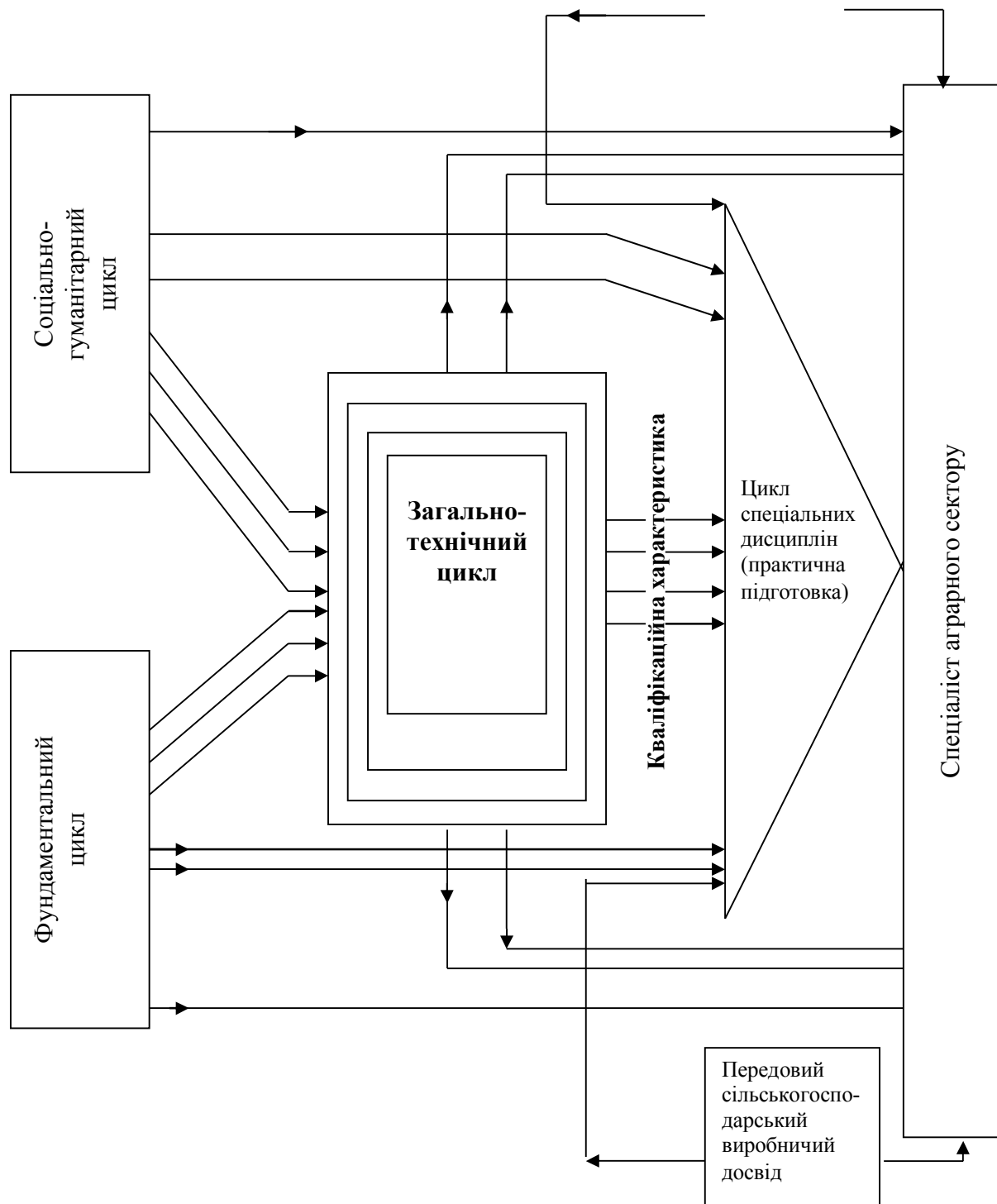

Рис. 1. Модель професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків у вищих аграрних навчальних закладах.

Спеціальний цикл дисциплін формує знання, уміння і навички, що відповідають конкретним професійним функціям майбутнього інженера-

механіка, і повинен бути заключним етапом процесу підготовки майбутніх фахівців, на якому знання, здобуті за весь період навчання, з'єднуються в єдину систему метазнання, пов'язаного із конкретною спеціальністю.

Отже, сучасний майбутній фахівець повинен не лише володіти своєю професією, а й орієнтуватися в сучасних складних політичних, економічних та соціальних проблемах, уміти аналізувати, прогнозувати та оцінювати наслідки своєї професійної діяльності в соціальній сфері.

Це зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки здобувачів вищої освіти з метою виховання його не лише як майбутнього спеціаліста агропромислового сектору, а і як розвиненого, освіченого, духовно багатого фахівця.

Нові умови сільськогосподарського виробництва, прогресивні технології, нові машини та технічні комплекси вимагають формування відповідних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців-аграріїв, висувають високі вимоги до їх кваліфікації. На думку вчених, факторами, які детермінують зміни в підготовці здобувачів вищої освіти в аграрних закладах освіти, є :

- швидка плинність наукових знань, яка примушує спеціаліста постійно поповнювати свій професійно-теоретичний потенціал;
- здатність спеціаліста адаптуватися до швидко змінюваних виробничих умов, творча, перетворювальна спрямованість його професійної діяльності;
- інтеграційні процеси в науці, які вимагають від спеціаліста умінь працювати в суміжних галузях;
- актуалізація виробничо-організаторських функцій у загальній структурі професійної діяльності спеціаліста [7, с. 128].

Орієнтуючись на доробки педагогів з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців в аграрних закладах освіти, власні дослідження, вважаємо за доцільне проаналізувати основні складові професійної підготовки студентів в аграрних закладах освіти.

Предметно-циклова побудова процесу навчання у вищих аграрних навчальних закладах забезпечує глибокі теоретичні знання, але їй притаманна відповідна дидактична обмеженість: кожна дисципліна розглядає сутність майбутньої професії однобічно. Тому основою комплексного підходу до питання підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю в сучасних умовах є посилення міжпредметних зв'язків, інтеграція загальнонаукових, технічних і спеціальних знань. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє:

1) *реалізувати в конкретній формі системні заходи щодо управління якістю підготовки майбутніх спеціалістів;*

2) *оптимізувати зміст навчання так, щоб усунути дублювання одних і посилити вивчення інших питань, що мають значення для професійної діяльності майбутніх спеціалістів-аграріїв;*

3) *забезпечити наступність у навчанні: узгодити в часі вивчення різних дисциплін так, щоб теоретичні та практичні знання, одержані у процесі вивчення однієї дисципліни, використовувались при вивченні іншої;*

4) *забезпечити послідовний і неперервний розвиток наукового*

світосприймання, логічного та технічного мислення, творчих здібностей, наукового світогляду студентів;

5) *здійснювати єдність вимог до термінології, стандартів, до методики досліджень, до формування технічних знань, умінь і навиків.*

Викладач у навчальному процесі розглядає навчальну дисципліну з точки зору її практичного застосування у майбутній професійній діяльності. Що дає студенту для майбутньої роботи вивчення програмних питань? Яке конкретне застосування має навчальний матеріал дисципліни у виробництві? Як краще відобразити в навчальному процесі професійно значущі для майбутнього спеціаліста теоретичні та практичні засади дисципліни? Ці питання та багато інших мають особливо важливе значення для викладачів аграрних закладів освіти в сучасних умовах.

У процесі професійної підготовки студентів вирішуються протиріччя між станом сучасного сільськогосподарського виробництва і змістом навчання в аграрних навчальних закладах, який не завжди відповідає вимогам, котрі ставить перед майбутнім спеціалістом утвердження нових економічних відносин на селі.

У навчальному процесі технічні дисципліни мають виняткове значення. На заняттях з цих дисциплін у студента формується технічне мислення, вміння ставити практичні задачі і доводити їх розв'язування до логічного кінця, до числового результату з достатньою для практики точністю.

З огляду проведеного аналізу, можна дійти висновку, що технічні дисципліни мають посідати чільне місце згідно з тією роллю, яку вони відіграють у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків аграрної галузі.

За останні роки визначилася тенденція щодо зменшення годин, призначених для вивчення здобувачами вищої освіти технічних

дисциплін. Послаблення уваги до їх вивчення може призвести до зниження якості професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків для агропромислового комплексу України.

Нові педагогічні технології повинні забезпечувати врахування постійно змінюваних умов сільськогосподарського виробництва. Майбутній спеціаліст повинен легко адаптуватися в нових виробничих умовах. Існуючий негативний фактор професійної підготовки – масовий випуск спеціалістів був пов'язаний, по-перше, з бажанням підготувати спеціаліста “на все життя”, а по-друге, підготувати “вузького” спеціаліста. Навчити одразу “всьому”, що необхідно на практиці, неможливо, оскільки період зміни поколінь техніки і технологій наближається до тривалості навчання, а отримані знання застарівають раніше, ніж їх можна використати на практиці. Підготовка “вузьких” спеціалістів також не виправдовує себе, тому що швидкий розвиток виробничих технологій вимагає постійного оволодіння новими спеціальностями, засвоєння нових фундаментальних і професійних знань.

Позитивний досвід організації навчального процесу накопичений аграрною освітою США. У наукових дослідженнях Ллойда Фіпса та Едварда Осборна вказується, що професійна аграрна освіта США організовується за шістьма напрямками (програмами): агробізнес, сільськогосподарські виробничі процеси, сільськогосподарська техніка, садівництво, сільськогосподарські ресурси і лісництво, переробка сільськогосподарської продукції. Окремі напрями (програми) реалізуються за 5 курсами – від таких, що направляють студентів на вивчення тієї чи іншої програми і до курсів перепідготовки. Гнучкість організації навчання дозволяє студентам визначатися з напрямом. Причому, навіть при переході з однієї програми на іншу існує механізм зарахування кредитів, які отримав студент у процесі навчання на попередньому напрямку. Такий підхід дозволяє студентам професійно зорієнтуватися на вивченні тих програм, які найбільше відповідають їх професійним покликанням, і спонукає педагогічну громадськість до постійного пошуку відповідності між реальним змістом навчання і прогресуючим характером сільськогосподарського виробництва [8].

Нові вимоги, які висуває нинішня економічна ситуація в країні до спеціалістів, що зайняті у сфері агропромислового виробництва, не зводяться лише до рівня освіченості. Якщо раніше від технічних працівників аграрного спрямування вимагалися виробничо-технічні знання, то нині є потреба також в наявності якостей організатора і керівника. Тому від майбутнього інженера-механіка вимагається

поєднання, з одного боку, глибоких виробничо-технічних знань, з іншого, ґрунтовне володіння соціально-психологічними знаннями, які дозволяли б достатньо ефективно керувати виробничими підрозділами і успішно працювати в різних галузях аграрного сектору України.

Тільки комплексне, системне врахування всіх сторін процесу професійної підготовки здобувачів вищої освіти дозволить правильно поставити і окреслити шляхи розв'язання головної задачі вищих аграрних навчальних закладів - підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків в сучасних умовах.

Отже, потреба підвищення ефективності навчального процесу у вищих аграрних навчальних закладах України, врахування суспільних, соціально-економічних і культурних змін, що проходять у країні, зміна пріоритетів науки і освіти як головних умов відродження української державності переростає в загальнодержавну проблему. Для її розв'язання, як свідчить проведений аналіз, навчальний процес у вищих аграрних закладах освіти повинен здійснювати підготовку такого фахівця, який здатний самостійно, творчо мислити, володіти ґрунтовними професійними знаннями, вміннями, навичками, прийомами і методами впровадження передових технологій, мати організаторські здібності та сформовані особистісні якості, важливі для роботи у сфері аграрного виробництва. Такий підхід дозволить повніше реалізувати інтелектуальний потенціал здобувачів вищої освіти, задовольнити вимоги особистості і суспільства до освіти, створити умови для ефективної перебудови системи неперервної освіти за умов модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного сектору України в сучасних умовах.

Список використаної літератури:

1. Чарнецькі К. Психологія професійного розвитку особистості: Автореф. Дис.. ...д-ра психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1999. – 48 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 1999.
3. Психологические проблемы профессиональной деятельности / Под ред. Г. С. Никифорова. – М. : Наука, 1991. – 168 с.
4. Лузан П. Г. Формування активності студентів у навчанні / П. Г. Лузан, А. І. Дьомін, В. І. Рябець . – К. : Вища школа, 1998. – 19 с.
5. Лазарев В. Когда работа не теряет ценности // Народное образование. – 1997. – № 9. – С. 128-131.

6. Ставский П. И. Соединение обучения с трудом как проблема педагогики // Школа и производство. – 1990. – № 9. – С. 8-11.
7. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе (контекстный подход) : методическое пособие / А. А. Вербицкий . - М. : Высшая школа. – 1992 – 207 с.
8. Linhartova U. Problemy aktivace a motivace socialnim uceni pri vychovnem procesu // Pedagogika S8. Pd. Institutu v Praze. – 1965. – № 6. – P. 706-721.